

УДК 340.12+1:316.3

І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент

ПРО ВЛАСТИВОСТІ ПРАВОВОЇ АНТИКУЛЬТУРИ В АРХІТЕКТОНІЦІ ПРАВКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

У даній статті розглядаються теоретико-методологічні особливості дослідження правової культури в аспекті її архітекtonіки. Показані особливості правової антикультури як певного якісного стану розвитку правової культури.

Ключові слова: *правова культура, правова традиція, правова цінність.*

Актуальність проблеми. Інноваційний шлях розвитку українського суспільства, вирішення суттєвих соціальних проблем висувають високі вимоги до права як до особливого регулятора суспільних відносин, а також до суб'єктів права як носіїв правової свідомості. Забезпечення належного рівня досконалості права та правової свідомості неможливе при ігноруванні деструктивних процесів в архітекtonіці правової культури. Так, зокрема, не можна ігнорувати наявність антикультурних тенденцій, характер та форми впливу правової антикультури на правову систему.

Виходячи з цього в теоретичному плані актуальність теми статті обумовлена недостатньою вивченістю правової антикультури. Слід констатувати, що до теперішнього часу цьому феномену не приділялось достатньо уваги. Так, навіть саме поняття антикультури ще не затвердилось в понятійно-категоріальному апараті правознавства та філософії права. Разом з тим вивчення правової культури в аспекті її архітекtonіки і правової антикультури, зокрема її ознак, структури та форм прояву, є об'єктивно необхідним для поповнення певних прогалин у науково-теоретичному знанні.

Аналіз останніх джерел та публікацій. На відміну від правової культури, глибоко та ґрунтовно дослідженої у радянській та пострадянській правознавчій, філософській та філософсько-правовій науці [1–5], проблема її антипода – правової антикультури – досліджена у значно меншому ступені. Уявлення про правову антикультуру в сучасному соціогуманітарному знанні характеризуються дискретністю. Переважно висвітлюються проблеми деформацій правосвідомості, кримінальна субкультура, інші окремі деструктивні явища правового життя [3, 4, 5].

Особливості функціонування та розвитку правової культури в умовах суспільних трансформацій також перебувають у центрі уваги пострадянської дослідницької думки [1–5]. Однак дослідження правової культури в аспекті її архітекtonіки та аксіологічних засад у вітчизняній гуманітаристиці поки ще здійснювалось.

Відтак **метою** даної статті є показ деяких світоглядно-методологічних засад вивчення архітекtonіки правової культури та її аксіологічних підвалин, а також властивостей правової антикультури всередині правокультурного простору.

Сучасне дослідження правової культури передбачає врахування евристичних можливостей передусім системного, структурного, порівняльно-історичного методів, а також елементів синергетики та феноменології. Такий поліаспектний погляд дозволяє розкрити цілісність правової культури в її смислопороджуючих, темпоральних, функціонально-динамічних та інших аспектах. Особливий потенціал застосовності в дослідженні правової культури має поняття «архітектоніка правової культури», що дозволяє виходити на базовий рівень філософського узагальнення правокультурних процесів, адже воно спирається на механізми організації та функціонування правової культури в усій її повноті.

Засадою архітектонічних принципів правової культури можна вважати аксіосферу, виходячи з того, що цілісність системи правової культури забезпечується ціннісною рефлексією її носіїв.

Архітектонічність правової культури, що імпліцитно містить не тільки структурний, а й темпоральний вектори, передбачає наявність «точок напруги», в яких відбуваються більш-менш значущі зміни в морфології правокультурного простору. Усі ці вузли мають яскраво виражену аксіологічну домінанту, а по зміні ціннісних орієнтирів у перехідні епохи можна відслідковувати логіку змін правової культури і прогнозувати її розвиток.

Аксіосфера правової культури має різноспрямовані тенденції: з одного боку, будь-яке суспільство зацікавлене в стабільності та зміцненні солідарності; з іншого – застійні процеси завжди провокують актуалізацію інноваційних механізмів. Звідси виникають кризові ситуації, що супроводжуються різкою переоцінкою цінностей. Залежно від цього змінюються конфігурації правокультурного поля, набуваючи яскравого аксіологічного вираження: відбувається зниження інтенсивності ціннісної конвенціональності на рівні інституцій, що втілюється у втраті суспільних та особистісних правових ідеалів. Суб'єкти правової культури виявляються відірваними від трансцендуючого залучення до смислових горизонтів, страждають механізми забезпечення ідентичності і відповідно цілісність всієї архітектоніки правової культури.

Усередині самої аксіологічної парадигми гострі дискусії спричинило обговорення питання про негативний дискурс, а саме – можливість виділення антицінностей у культурі. Даний ракурс має методологічну роль у зв'язку з розглядом концепту «правова антикультура». На нашу думку, поняття «цінність» саме по собі не може мати негативного значення. Доцільніше, мабуть, вести мову у зв'язку в правовою антикультурою про процеси відчуження від цінності, про неминуче виснаження певних історичних ціннісних форм, про конфліктні або кризові аксіологічні ситуації.

При вивченні правової антикультури в межах архітектонічного підходу до правової культури ціннісні феномени можуть бути розглянуті на різних рівнях абстракції. Відтак заперечення цінності – один з аспектів її існування,

певний етап у ході архітектонічного розвитку правової культури і такий, що не заперечує цінність як таку, а лише окреслює її положення у певному хронотопі правокультурної історії.

Оскільки цінності актуалізуються завжди як момент вибору, вони залишаються такими і в моменти «преференцій», і в моменти «відторгнення» відносно «об'єктів та подій» (термінологія Р. Шиллера). Це – своєрідна градація інтенсивності, притаманна всім зовнішнім об'єктам, усім елементам пізнання, а також взаємозв'язкам між об'єктами та суб'єктами.

Таким чином, «антицінність» – це, скоріше, релятивізм та метаморфози цінностей, результат відчуження від цінності, яке згодом набуває різних форм, у тому числі й антикультури. Цінність актуалізується певним контекстом, потім може втратити свою універсальність, здійснюючи переміщення в інші культурно-історичні рамки. Тому недоречно, на думку автора, розглядати «антикультуру» крізь призму існуючих у ній «антицінностей», що суперечить розумінню правової культури як системи, яка перебуває у постійному становленні крізь рух смислів, ідеалів, цінностей та норм. Правові цінності фіксують та маркують ієрархічність та динамізм світу смислів, які громадяни набувають за допомогою культури, будучи самі підпорядковані законам її архітектоніки.

Тим не менш посилення соціальної напруженості, деякі деструктивні процеси всередині суспільного життя свідчать, що процес формування правової культури громадян супроводжується помітним впливом полярних щодо гуманістичних цінностей явищ, які можуть бути окреслені як правова антикультура. Правова соціалізація здійснюється і в межах негативного соціального досвіду. Відтак правокультурна обстановка сьогодні багато в чому визначається взаємодією культурних та антикультурних тенденцій.

Правова культура та правова антикультура – діалектично зв'язані феномени, відмінними рисами яких виступають єдність, протилежність, протистояння та конфлікт. Діалектична єдність правової культури та правової антикультури відображає причини, характер і спрямованість розвитку правової системи.

Серед суттєвих ознак правової антикультури можна виділити такі: деструктивний характер, що виражається у негативному впливі на рівень ефективності дії права та стан правопорядку; ентропійна форма буття стосовно правової дійсності; специфічний прояв у правових явищах та тенденціях їх розвитку. Так, правова антикультура являє собою специфічний ентропійний зріз правової дійсності, охоплюючи широке коло різномірних правових явищ, спільність яких відбивається в їх здатності підсилювати міру хаосу та безпорядку в правовій системі. Специфіка природи правової культури відрізняється рухливістю та варіативністю. Сюди також слід додати окремі явища – незаконне рішення суду, злочин тощо.

Водночас антикультура може характеризувати не тільки явище цілком, а і його певний якісний стан. Наприклад, правосвідомість як частина

правової культури може відрізнитись недостатнім рівнем правових знань, їх неточністю, викривленим уявленням про основоположні цінності.

Стан як форма прояву правової антикультури характеризує не тільки правосвідомість, але й низку інших явищ, зокрема процес правового регулювання. Так, існування прогаліни означає не що інше, як стан неврегульованості певної галузі суспільних відносин. До проявів антикультури як стану належать також неконституційність закону і юридична практика, що формується до моменту скасування такого закону.

Самостійною формою антикультури є тенденції розвитку правових явищ. Вони являють собою певну небезпеку, адже характеризуються великою масштабістю. Прикладом такої тенденції виступає корупція. Численні факти здійснення посадовими особами злочинів корупційної спрямованості свідчать про корупцію як характерну рису та тенденцію функціонування державного апарату, боротьба з якою сьогодні набула характеру загальнодержавної проблеми.

Виходячи з вищезазначеного, правову антикультуру можна визначити як специфічний зріз правової дійсності, що відображає властивість правових явищ, станів і тенденцій розвитку знижувати ефективність правового регулювання та рівень правового порядку, а також ступінь задоволення індивідуальних та суспільно значущих інтересів і потреб.

Правова антикультура існує об'єктивно й дозволяє не тільки розкрити особливості внутрішнього механізму детермінації правової системи, а й зрозуміти необхідність та зміст окремих напрямів удосконалення правової системи та правової культури.

Будучи породженням соціальної організації людей, правова антикультура має різноманітні прояви, найбільш поширеними серед яких є правовий нігілізм, норми кримінальної субкультури, правопорушення та корупційні прояви, техніко-юридичні дефекти законодавства, юридичні помилки та перекоси у правозастосовній практиці.

Висновки. Правова антикультура містить негативні та деструктивні сторони правових явищ, набуваючи різних форм зовнішнього виразу та способів впливу на правову систему. Водночас правова антикультура – це не проста механічна сукупність усього негативного у сфері права. Вона відрізняється інтегративністю і виступає як складний соціальний феномен, який, з одного боку, має самостійні форми вираження, а з іншого – нібито вбудований в архітектоніку правової культури, характеризуючи певний якісний стан і рівень її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байниязов Р. С. Духовно-культурологический подход к правосознанию и праву / Р. С. Байниязов // Новая правовая мысль. – 2003. – № 1. – С. 2–6.

2. Бондарев А. С. Правовая антикультура в правовом пространстве общества / А. С. Бондарев. – Пермь : Перм. ун-т, 2006. – 192 с.
3. Федик С. І. Формування правової культури студентів-юристів: теоретичні та прикладні аспекти (на матеріалах діяльності навч. закладів з підготовки молодших спеціалістів) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. І. Федик ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1996. – 206 с.
4. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Осика Ірина Віталіївна ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2004. – 20 с.
5. Правова культура і громадянське суспільство в Україні: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 12 жовт. 2007 р. / редкол.: Ю. П. Битяк [та ін.] ; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; Акад. прав. наук України ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2007. – 216 с.
6. Кондаков И. В. Архитектоника русской культуры : автореф. дис. ... д-ра филос. наук : 24.00.01 / И. В. Кондаков. – М., 1998. – 74 с.
7. Норенков С. В. Архитектоника предметного мира / С. В. Норенков. – Новгород : Изд-во Нижегород. ун-та, 1991. – 160 с.
8. Дробышева Е. Э. Архитектоника культуры: опыт культурфилософской рефлексии / Е. Э. Дробышева. – СПб. : Изд-во СПбГУСЭ, 2010. – 233 с.
9. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки / Юрий Михайлович Лотман (сост.). – СПб. : Искусство СПб., 2000. – 704 с.
10. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история / Тартуский ун-т. – М. : Языки рус. культуры, 1996. – 464 с. – (Язык) Кравченко А. И. Социология : Общий курс : учеб. пособие для студентов вузов / А. И. Кравченко. – М. : ПЕР СЭ, 2000. – 638 с.

О СВОЙСТВАХ ПРАВОВОЙ АНТИКУЛЬТУРЫ В АРХИТЕКТОНИКЕ ПРАВКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА

Коваленко И. И.

В данной статье рассматриваются теоретико-методологические особенности исследования правовой культуры в аспекте ее архитектоники. Показаны особенности правовой антикультуры как определенного качественного состояния развития правовой культуры.

Ключевые слова: *правовая культура, правовая традиция, правовая ценность.*

ON THE PROPERTIES OF THE LEGAL ANTICULTURE IN THE STRUCTURE OF THE SPACE OF THE LEGAL CULTURE

Kovalenko I. I.

The article considers the theoretical and methodological characteristics of the study of the legal culture in the aspect of the architectonics. Shows the peculiarities of legal anticulture as a certain qualitative state of development of the legal culture.

Key words: *legal culture, legal tradition, the legal value.*

